

[יח] שפטים ושטרות תתן לך בכל שעריך אשר יהיה אליהם נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק:
[יט] לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: **[כ]** צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר יהיה אליהם נתן לך:

חלק ראשון

במדרש רבה פרשה זו [פרשה ה אות ה]: מהו שפטים ושטרות, רבנן אמרי שיהא השוטר פשוט, פשיהיו המעשים כנגד המקל והרצועה, ושל לא יהא המכה צריך ללקות.

ופרש במתנות כהונה, שהשופט יוכיח את עצמו... וזה יעמוד לו במקום מקל ורצועה. וזה פרוש 'שופטים ושטרות תיתן לך' – לעצמך! שיהיה לעצמו שופט ושטר.

ופירוש 'שופט' – להכניס דברי תורה בלב חכם לימינו, ושטר כנגד הלב כסיל, לאיים על עצמו שיש רצועה ומקל. וזה יהיה כשוטר לעצמו לשים לפניו יראת העונש, ולעשות הגדרות [=גדר] לעצמו נגד הלב כסיל.

וכן נדרש בתנחומא (פרשה זו ג'): 'שופטים ושטרות תיתן לך' – שלא יהא בהם דבר של פסולת מעשה... ומסיים: שלא יהא בשופט דבר של פסולת, דרש גם כן [כמו מדרש רבה] 'תיתן לך' – לעצמך'.

ולפי פירוש זה, קאי מצווה זו על כל אחד מישראל, להיות לעצמו שופט ושטר, ומנא ליה למילף דקאי על דינים ושופטים? אך ממה שנאמר 'ושפטו את העם משפט צדק' היינו שמי שיהיה שופט ושטר לעצמו יוכל לשפוט את העם גם כן.

חלק שני

אך [ה]פירוש הזה [שהפסוק מדגיש את התביעה האישית העצמית וכתנאי לשפיטה ציבורית] צריך להבין לשון 'בכל שעריך [אשר ד' אלוקיך נותן לך לשבטיך]' גם 'לשבטיך' [- מה משמעותה בתביעה האישית?]

אך העניין הוא על פי שאמרו בגמרא (שבת ל"א עמוד ב') 'כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגובר שמסרו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו. בהי עייל?' – מדמה יראת שמים למפתחות חיצוניות, ותורה למפתחות פנימיות.

ומדתפס [=מהשימוש ב] לשון 'מפתחות', מן הסתם הם שני שערים וצריכים למפתחות.

ובתיקוני זוהר [הקדמה ד"ה דרגא חמישאה]:

דְרָגָה חֲמִישִׁית בְּיָרֵאת ה', פְּרֻשָׁה בְּעֲלֵי הַמְּשֻׁנָה, כָּל הַקּוֹדֵם יָרֵאתוֹ חֲכָמְתוֹ, חֲכָמְתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, וְכָל הַקּוֹדֵם חֲכָמְתוֹ לְיָרֵאת חֲטָאוֹ, אֵין חֲכָמְתוֹ מִתְקַיֶּמֶת. שְׁכָל הַקּוֹדֵם חֲכָמְתוֹ לְיָרֵאתוֹ לְמָה הוּא דוֹמָה? לְמִי שְׁמָסְרוֹ לוֹ מִפְתָּחוֹת הַפְּנִימִיִּים וְלֹא מָסְרוֹ לוֹ מִפְתָּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים, בְּמָה יִפְגֵּס? וּבְדָרְךָ סוּד, אֲדַנִּי שֵׁם י' יָרֵאת ה', וְאֵלוֹ אַרְבַּע הַאוֹתוֹת הֵן מִפְתָּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים שְׁלָה, י' מִן יְהו"ה, הִיא חֲכָמָה, וְאַרְבַּעַת אוֹתוֹת הַשֵּׁם הֵזָה הֵן מִפְתָּחוֹת הַפְּנִימִיִּים, וְלִכֵּן הִקְדַּמְנוּ בְּתַפְלָה אֲדַנִּי שְׁפָתַי תִּפְתָּח, וְאַחַר כֵּן חוֹתְמִים אוֹתָהּ בְּשֵׁם יְהו"ה: בְּרוּךְ אַתָּה יְהו"ה מְגֵן אַבְרָהָם. [= 'ובאורח סוד: [שם] אֲדַנִּי, שֵׁם אוֹת י' – יֵרֵאת ד', וְאֵלוֹ אַרְבַּע אוֹתוֹת [הם] מִפְתָּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים שְׁלָה, אוֹת י' שִׁמְשֵׁם הוֹי"ה - הִיא חֲכָמָה, וְאַרְבַּע אוֹתוֹת שֵׁל שֵׁם זֶה הֵם מִפְתָּחוֹת הַפְּנִימִיִּים].

והיינו, שהתורה נקראה בשם הו"ה כמו שנדרש (ברכות כ"א ע"א) לברכת התורה לפניה, שנאמר: כי שם הו"ה אקרא הבו גודל לאלוהינו (דברים ל"ב) – וזהו שער התורה.

ושם אֲדַנִּי מורה על יראה, וכמו שנאמר (מלאכי א ו) 'ואם אדונים אני איה מוראי'. וכן מידת מלכות [=אדון] מורה על יראה, וזה השער של יראת שמים. ואמר זאת שם בתיקונים על מה שאמרו במשנה [אבות ג ט] וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו – אין חכמתו מתקיימת.

והנה צריך להבין, שכאן [במשנה ובתיקונים] קורא לה חכמה רק שאינה מתקיימת, ובגמרא (יומא עב ע"ב) נדרש הפסוק 'למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה, ולב אין' – על תלמידי חכמים שעוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים, הרי שמי שאין בו יראת שמים קרוי כסיל! ולמה במשנה קוראה בשם חכמה [שאינה מתקיימת]?

אך העניין על פי מה שאמרו (פסחים נ' ע"ב) לעולם יעסוק אדם בתורה...אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. והתוספות (ד"ה וכאן) הקשו על זה ממה שאמרו בברכות (יו ע"א) העושה שלא לשמה נוח לא שלא נברא, וכן מצינו בתענית (ז א) העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המוות. וחילקו התוספות בעניין שלא לשמה [=שהלומד לקנטר נעשית לו סם מוות, והלומד לשם כבוד סופו שיגיע לשמה].

ורבינו חיים אור זרוע פירש ששניהם אמת – שמענישים אותו על מה שלמד שלא לשמה, ומכל מקום יש לו שכר על הלימוד כיוון שמביא לידי לשמה.

וכעין שכתבו התוספות (תענית יא ד"ה אמר) ביושב בתענית לדעת שמואל שנקרא חוטא, שמכל מקום המצווה שעושה גדול מהעבירה, וכעין שאמרו במתענה תענית חלום בשבת, שקורעים גזר דינו, ומכל מקום נפרעים ממנו שהתענה בשבת וצריך לשבת תענית לתעניתו.

לכן במשנה, שאמרו הלשון 'חכמתו קודמת ליראת חטאו', היינו שאחר כך בא לידי יראה, רק שהחכמה קדמה. ועל זה אמרו שאין חכמתו מתקיימת – שחכמה זו אינה מתקיימת עוד [מצד עצמה, כי היא חסרת יראה ושלא לשמה], ומכל מקום מביא לידי לשמה, ואז תהיה מתקיימת. מה שאין כן מי שעוסק בתורה ואין בו יראת שמים – שלא בא [על ידי הלימוד שלא לשמה והחכמה הקודמת ליראה ובלעדיה] לדי יראה כלל, על זה נאמר 'למה זה מחיר ביד כסיל' [ולב (=יראה) אין. משלי י"ז הנ"ל] – שזה אינו כלל בגדר חכמה.

חלק שלישי

וכן מצינו שכתוב (ישעיה נה א) 'הוי כל צמא לכל למים', ונדרש בגמרא (תענית ז) על תלמיד שאינו הגון. כי על תלמיד הגון כתוב (ישעיה כא) 'לקראת צמא התיו מים'. ובגמרא בחולין (קלג). אמרו: כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנום...כאילו זורק אבן למרקוליס... לשונות חמורים מאד ! ?

אך האמת הוא שמזהירים שלא ללמד תלמיד שאינו הגון, אבל לתלמיד עצמו אומרים שאף שעדיין אין בכוחו לזכך הלב שיהיה הגון, וילמוד על מנת לעשות, מכל מקום 'הוי כל צמא [אפילו מי שאינו הגון] לכו למים' – כיוון שצמא ויש לו חשק להתורה – 'לכו למים', יכוף את עצמו לילך ללמוד, ואז יזכה ד' יתברך שיבוא לידי לשמה. ואף שיענישוהו על הלימוד בעוד שלא היה הגון [כמו הלומד שלא לשמה וכמו הנזיר וכמו המתענה בשבת], מכל מקום יביאהו הלימוד הזה אחר כך לידי לשמה ויוכך ליבו, ויהיה יראת חטאו קודמת לחכמתו [=לימודו כשלא היה הגון], ויהיה חכמתו מתקיימת.

חלק רביעי

ואמר עוד בתיקונים [שם ד"ה דרגה שביעית] 'כמו שאין תורה בלא יראה, כך אין יראה בלא תורה...' וכן שם שאם אדם לא ידע תורה ושכר המצוות שלה ועונשים שלה למי שעבר ... איך יהיה ירא... ובגלל זה אמרו חכמים: ולא עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא [אבות]. וכן במשנה [אבות] אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין חכמה.

והוא על פי מה שאמרו בגמרא [שבת ל"ו] אחר כך 'מכריז רבי ינאי: חבל על דלית ליה דרתא [=חצר] ותרעא [=שער] לדרתא עבדי' [חבל על מי שאין לו חצר ועושה שער לחצר]. וקורא ליראה דרתא-חצר והתורה שער ורש"י כתב ביומא ע"ב שהתורה אינה אלא שער לכנוס בו ליראת שמים, לכך צריך שתקדים לו יראת שמים, והיינו שהדרתא צריך לעשות קודם.